

◆ P o l e m i k a

Fərhad MƏDƏTOV

"Qalın buludlara soxulmuşdur Ay..."

*Səməd Vurğunun "26-lar"
poemasında milli-azadlıq ideyaları*

Qozun yenidən bərkiməyə başlayan ləpələrinin üstünü zəhərli gəzək örtməsəydi, ziyanvericilər onu məhv eləyərdi. Böyük şair Səməd Vurğun da yaradıcılığının zirvələrindən biri olan bu poemasını "zəhərli örtüyə" - "26-lar"a bürümüş, bu adla əsəri "bolşevizmin dəmir dəbilqələri ilə" (S.Xəlilov) qorumağa çalışmış, bununla da əsəri sovet imperiyasının tükü tükədən seçən senzurasından, öz həyatını isə totalitar rejimin cəlladlarından xilas edə bilmişdi. Şairə ilham verən isə müstəqilliyini bütün varlığı ilə arzuladığı Azərbaycan idi.

Lakin indi "poemanın acı qabığına dişlərinə vuranlar"ın çoxu mahiyyətə varmayaraq belə qiymətli əsəri birtərəfli qiymətləndirirlər. Bu cür soyuq münasibət onların günahından daha çox S.Vurğun yaradıcılığının sirli-sehrli və zəngin daxili qatları ilə bağlıdır. Poema, demək olar ki, başdan-başa sehrli sözlərin, sətiraltı fikirlərin kombinasiyasından ibarətdir - bu, insanı heyretləndirir, çünki hər baxış bucağı əsəri bir cür göstərir, fərqli yozuma yol açır. Yeri gəldikcə, əsərin bu sənətkarlıq xüsusiyyətlərindən yazıda bəhs olunacaqdır.

S. Vurğun "26-lar" poemasını "Ölməz qəhrəmanlar" adı altında nəşr etdirmək arzusunda imiş (1, səh 13). Çünki onunun əsl məqsədi günahsız insanları bolşeviklərin təhriki ilə 31 Mart soyqırımına məruz qoymuş 26-ların mənfur əməllərini ifşa etmək, xalqı bu bələlardan qurtarmaq üçün azadlıq mübarizəsinə qalxmış igid Azərbaycan və türk fədailərinin, xüsusilə generallarımızın - "ölməz qəhrəmanlar"ın parlaq əməllərini əbədiləşdirmək, onların Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin yaranması uğrunda apardıqları şərəfli mübarizə yollarını işıqlandırmaq idi. Lakin sovet imperiyasının ideoloqları xalqa xidmət göstərmiş bu qəhrəmanların adlarından xoflanır, onları unutturmaq üçün hər cür amansız tədbirlərə əl atırdılar. Buna görə belə bir genişmiqyaslı soyqırımını bolşeviklər vətəndaş muharibəsi kimi qələmə verdilər və həqiqəti xalqdan gizlətdilər: "31 Mart faciəsi Azərbaycan sovet tarixşünaslığında soyqırımını kimi deyil, vətəndaş muharibəsi, antoqonist siniflərarası münaqişə kimi qələmə verilmişdi" (4, səh.47).

Belə vəhşi əməllərin gündən-günə şiddətləndiyi bir vaxtda (1935) S.Vurğunun "26-lar" adlı poeması işıq üzü gördü. Şair elə ilk misralardan əsas mətləbə keçir və sətiraltı işarələrlə dolu bir lövhə çəkir:

*Bakının dərdi var, Bakı xəstədir,
Könül intizarda, göz yol üstədir...
Soyuq divarlarda güllə nişanı,
Didir, parçalayır insan insanı.*

Əsərdə dövrün tarixi həqiqətləri bədii həqiqətlərə çevrilmişdir. "Soyuq divarlar" sözündən bəlli olur ki, bu dəhşətli gülləbaran ilin qış fəslində Bakıda törədilmişdir. ("26-lar" Ağcaqum çölündə güllələnərkən orada nə "soyuq" var idi, nə də "divarlar"). Tarixə nəzər saldıqda görürük ki, həmin dövrdə ən böyük fəlakət faciə 31 Mart soyqırımıdır. Xalqın vəziyyətinin ağırlığı, yaranmış şəraitdə çıxış yolu tapmağın çətinliyi Bakı küçələrinin təsviri fonunda canlandırılır. "Burda döngələrin yeri darsəfal", - deyərək sənətkar, dinc insanların çıxış yolu tapa bilməməsinə nəzərdə tutuldu.

Sovet imperiyasının gizlətdiyi və olayları şair İrandan Bakıya işləməyə gəlmiş hambalın və onun atlıq keçirən ailesinin faciəsi təmsalında əks etdirib. Hambal obrazı o tay-bu taylı Azərbaycanın dərclərini ümumiləşdirir. Onların birliyindən təşvişə düşən Müvəqqəti hökumət Bakıda yaşayın çənubi azərbaycanlılara ögey münasibət bəsləyirdi: "Bakıda üstünlük təşkil edən Çənubi Azərbaycandan olan fəhlələri xarici ölkə təbəssü bəhanəsi ilə bütün seçklərdən məhrum etmək məqsədilə onların ömürü qüvvəsini parçalamağa və zəiflətməyə çalışırdılar" (3, s.127)

Hambalın bədii portreti nəinki onun zahiri və daxili dünyasını, eyni zamanda, bütöv Azərbaycanın iqtisadi və siyasi durumunu da oxuculara çox yığcam bir formada çatdırır:

*Bir çörək puludur onun arzusu
Bulanmış hambalın gözələrində su.
Alnının qatları qırış-qırışdır,
Onun gözələrində bahar da qışdır...
Bükülmüş belinin donqarı vardır,
Onun barmaları qabar-qabardır;
Görünür ovucunda kəndir izləri,
Çiriy salvarından çıxmiş dizləri.*

Hambalın ailəsinin tərkibi isə bir neçə sözlə belə göstərilir:

*Ətkədən, divardan yapışmış gözən
Günahsız bir körpə,
Düşkün bir qarı.*

Körpə uşaq kimi qağıyaya möhtac olan Vətəni yadellilərdən xilas etmək missiyası hambalın üzünə düşüb. Amma onun düşüdüğü şərait buna imkan vermir. "Düşkün bir qarı" ifadəsindən məlum olur ki, ailənin yeganə arxası və dayağı hambaldır. Hambal xəyalində ailəsinə canlandırır, sanki onun qulağına arzularının ifadəsi olan xoş müjdəli, səhri sədarlar gəlir:

*Ağlama, can bala, qağıdır atan,
Rəhm edər bizə də bizi yaranan.
Bizim də bolluca axcamız olar,
Qapımız, bağımız, bağcamız olar.
Güllü dən tükərmə, alb geyərsən,
Sən də şirin-şirin qoğal yeyərsən.*

Puldan, yeməkdən, geyməkdən ali üzlülmüş bu ailə həm də "qarı, bağ və bağça" həsrəti ilə yaşayır. Bu isə daha geniş mənada işğal olunmuş Vətən anlaşışı ilə bağlı idi. Hələ S.Vurğundan öncə C.Məmmədquluzadə məşhur "Azərbaycan" məqaləsində adı çəkilən parçalanmış ərazilərimizdəki acınacaqlı vəziyyəti dəqiq göstərmişdi.

Romanovlar sülaləsinin süqutundan sonra milli-azadlıq ideyaları ilə yaşayın xalqın birdən-birə dəhşətli faciələrə üzlaşməsi, heç bir günah olmadan bədnam Mart soyqırımına maruz qalması, hambalın ölüm səhnəsində özünün yığcam akti-simvolik əksini tapır:

*Bu dəmdə birdən,
Yazıq bir top kimi qalxıb yerindən,
Qıvrıla-qıvrıla deyir daşlara-*

*Çaxnaşır aralıq, qarışır ara...
Nə olmuş? Nə imiş hambalın suçu?
Burdan təsadüfən keçən bir qoçu
Sınamaq istəmiş öz naqanını,
Yürsüz bir insanın tökmüş qanını.*

Şair qəfləten gülləyə təş gəlmiş hambalın acı taleyini ona görə əsərə daxil etmişdir ki, poemanın ilk misralarında təsvir etdiyi "didir, parçalayın insan-insanı" misralarındağı örtlü mətləbləri ayanlaşdırırsın. Oxucularına hiss etdirsin ki, "divarlardakı güllə nişanı" dinc əhalinin gülləbaran edilməsi nəticəsində yaranıb. Qanlı hadisələrin davam etdiyi bir zamanda hambal təsadüfən yoldan keçən bir çənubi gülləsinə təş gəlir. Hadisələrin bu cür təqdimatı Bakıda insan həyatının özüllüqünü, dəyərliyini göstərməklə yanaşı, həm də xalqımıza qarşı törədilmiş soyqırımı ayanlaşdırmaq məqsədi daşıyır. Daşnak-bölsəvi birliyi isə şair özbaşınaqlıq edən qoçulara bənzədir.

Lakin qoçulara münasibət də, heyatda olduğu kimi, əsərdə də birmənalı deyil. Burada onların mənfəi planında işlənsə də, M.Ə.Rəsulzadə ilə bağlı hissədə qoçular müsavətlərin düşmənlərini qəhrəmancasına dəf edirlər. Bakı uğrunda müharibədə onların xidmətləri haqqında kifayət qədər məlumatlara rast gəlmək mümkündür:

"Bakının və bəkillərin taleyi həll olurdu. Və tarixin bu acı dönmədə bütün yükün ağırlığı el arasında heç də həmişə müsəbat qarşılamanı qoçuların çiyinə düşmüşdü.

Səhərə yaxın sursat tükənmək üzrə idi. Nəcəfqulu son, qəti sıçrayışa hazır idi. Elə bu zaman çoxadankı rəqibi Qoçu Teymur bay Aşurbayovun onlara çatdırdığı patronla cəməatın qanının arasına girdi... Daşnaklarla mübarizədə göstərdiyi igidliyə görə Türk ordusunun generalı Nuru Paşa onu (Qoçu Nəcəfqulunu - F. M.) ordenlə təltif etdi. ...Onun Məmməd Əmin Rəsulzadə ilə yaxşı münasibətləri olub (6)

İngilislərin Bakıya soxulması esərləri və daşnakları sevindirir. Onlar bundan yararlanacaqlarını düşünür, sevinclərini gizlədə bilmirlər:

*Özünü tez yetir, aman ingilis!
Gəldiyin yollara qurban olaq biz!*

"Osmanlı imperatorluğu dinc müsəlman əhalisinə Bakı Kommunasının divan tutmasına dözməyərək öz hərbi qüvvələrini köməyə göndərdi. ...Stepan Şaumyanın başçılıq etdiyi Bakı XKS Azərbaycan xalqının əqisindən yaxa qurtarmağın yolunu iyul ayının 31-də istefaya getməkdə gördü." (4, səh. 49)

Sovet imperiyasının gizlətməyə çalışdığı bu tarixi faktlar əsərdə bədii boyalarla əks olunub.

Əsərdəki ölməz qəhrəmanlardan biri M. Ə. Rəsulzadədir. Diqqətli oxucu bu obraz haqqında deyilməmiş vəni və müsəbat fikirləri saf-çürük edərək şairin ona olan böyük məhəbbətini görə bilər:

*İndi xəbər verim oxucuma nən
O millət rəhbəri Rəsulzadədən;
Toplamış məscədə müsəlmanları,
Yağlı vədələrə tutmuş onları;
Deyir: "Türkiyəni çəqirəq görək,
Bizə kömək olsun qılınç çəkərək,
Parlansın ədalət, mehri-hürriyyət
Ucaşın göylərə sərfəi-millət!.."*

A.Bayramov haqlı olaraq yazır: "Göründüyü kimi, şair bu parçada Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin azadlıq, habelə türkçülük və islamlaşma bərədə proqramını şərh etmişdir. M. Ə. Rəsulzadənin dörd misralıq çıxışına indiki dövrün tələbləri ilə baxsaq, onda "mənfəi planda" və "mənfəi obraz" sözlərini işlətmərik" (1, səh. 130)

M. Ə. Rəsulzadənin yuxarıdakı çəqirsinə müxtəlif zümərələr öz mənafələrinə uyğun olaraq mənfi və ya müsbət münasibət bildirlir. Şairin "mədənler övladı" adlandırdığı bir fəhlanın qəşsinə diqqət yetirik:

**Süzüb çəqirini qəşni çatmal!
Ölkəni aldadıb, yadlara satmal!
... Qoçular бүriyür bizim voldaşın,
Kəsilir xəncərlə düşünən başın,
Qoyulur köhnə bir divar üstünə...
Hörmət o yoldaşa, nifrət o günə!**

Bu böhtanlarla dolu sözlər AXC tərəfdarlarını bərk qəzəbləndirir. Bolşeviklərə uyumşu bu fəhlanın əqidəsizliyi, xalqa biganəliyini və satqınlığını Şair çox inəcə bir yolla təqdim edir: Qoçular onun başını kəsərək köhnə bir divar üstünə qoyurlar (Bir az bundan əvvəl belə etdiyimiz qoçuların xilaskarlıq missiyasını yada salırıq). Bu "köhnə divar" həmin başlardan yaranmışdır. Belə köhnə, çürük hasarlarla işə milli-azadlıq hərəkatının qarşısını almaq mümkün deyildir. "Köhnə divar" sözləri ilə yazıçı bolşevikparəst fəhlə obrazını məharətlə əymümləşdirmişdir. Şair bu obraza olan nifrətini zahirən gizlədir - qaraya ağ deməyə məcbur olur: "Hörmət o yoldaşa, nifrət o günə!". Lakin aşağıdakı mısırlardan hiss olunur ki, S.Vurğun "haqq danışıqların boğulması" dedikdə fəhlanı yox, özü kimi şairləri nəzərdə tuturdu:

**De tarix, nə acı xəbərlər var!..
Boğulmuş nə qədar haqq danışıqlar.**

Əbül Vahab Yurdsevər yazır: "Bir gün S.Vurğunun "26-lar" poemasını M. Ə. Rəsulzadəyə göstərib dedim ki, bu əsərdə sizin adınız anılıb, fəqət satqın kimi, O, əsəri mənəndən alıb baxdı, sevincindən şəqirims bir halətlə dedi: - Bunu yazan çox böyük adamdır, fəqət, adım mənfi planda çəkilsə də, gələcək nəsillərə varlığını bildirir.

O ki, qaldı mani satqın kimi göstərməyinə, öylə yazmasaydı, dərc olunmazdı (2. səh. 156)

1918-ci il mayın 28-də Azərbaycanın dövlət müstəqilliyi elan olundu. Milli Şura çox mühüm tarixi hüquqı sənəd olan "İstiqal bəyannaməsi" qəbul etdi. S.Vurğun poemada bütün bunları - Şərq aləmində ilk demokratik respublika yaratmış xalqımızın keçdiyi qəhrəmanlıq səhifələrini də əks etdirməyə müvəffəq ola bilib:

**Hər duyan könüldə bir iztirab var,
Dolaşır əllərdə kiçik vərəqlər.
Fəhlələr bu yurdun mərəd oğulları
...Dikib gözlerini kağıza sarı,
Deyir bir ağzdan: "Ar olsun bizə!
Başını ayəcəkdir bir inqiləşə
Bu şanlı məmləkət! İqləb yurdu,
Günəşin bağrından qopan bir ordu!
Xeyr! Bayraqları tutun yuxarı!
Coşsun ürəklərdə zəfər rüzzarı!**

"İstiqal bəyannaməsi"ni özlərinin proqramına çevirmiş igid oğulların - "ölməz qəhrəmanların" in şücaətindən qorxuaya düşmüş daşnak-saq əsər-mənşevik blokunun yaratdığı "Sentrokaspi Diktatürası" inqilış qoşunlarını Bakıya dəvət edir. Əsərdə işğalçıların gəlişə təbiət fonunda metafərik bir formada və yüksək sənətkarlıqla əks olunub. Bu peyzajın dərin qatlarını Bakının işğalı, milli-azadlıq hərəkatının boğulması verilmişdir ki, oxucu bunun mahiyyətini aydınlaşdırmaqda o qədar də çətinlik çəkmir:

**Uzanmış Xəzərə çəkmən əli,
Sahil qaranlıqdır, dalğalar qara;
Gecəyə bir acı xəbər gələli,**

**Gecə boğazından çəkilmış dəra,
Sahil qaranlıqdır, dalğalar qara.**

Yadelli cinayətkarların Bakıya gəlişə azadlıq rəmzi olan ayı da, ulduzu da qara buludlar içərisində görünməz edir:

**Artıq görünməyir göylərdə ulduz.
Qalın buludlara soxulmuşdur ay,
Gecə biyabanda qalan bir yalğız,
Tökülmüş üstünə buludlar lay-lay;
Qalın buludlara soxulmuşdur ay.**

Əsərdə bir generalın çuxışı diqqətləyiyədir. İlk baxışda onun hansı cəbhədə durmasını, siyasi möqəyini dürləstəlməyə o qədar də əsan deyil. Onun nitqində Hindistan və onu işğal etmiş Böyük Britaniyanın adlarını çəkilməsi situasiyanı bir az da mürəkkəbləşdirir. Bu general obrazı hərminin çəkilməsi yaxşı tanıdığımız, Xalq Cümhuriyyətinin hərbi naziri general Səməd bəy Mehmandarov, onun müavini general Əlağa Şinxinski, general Həbib bəy Selimov kimi onlarla istedadlı, vətənpənar və qəhrəman insanın ümumiləşdirilmiş obrazı idi. Şair qəhrəmanını əla məharətlə təqdim edir ki, general yalnız ona rəğbət baslayırların gözünə görünür. Bu cür sətrətili təqdimat əsərin yazıldığı dövrədə həm cümhuriyyət generalları, həm də dəyərli ziyalıların qara siyahılarına salınması, bəhtən atılmaqla ölməz cazasına məhkum edilməsindən irəli gəlirdi:

**...Səmti dəyişmişdir əsan rüzzarı,
Sabah matemidir komissarların,
...Torpağın üst qatı, danizin dibi
Böyük Britaniyaya Hindistan kimi
Xəraclar verəcək bu gündən, əvət!
Gülür taleyimiz, gülür təbiət!
Bizik son ağası Azərbaycanın,
Bizimdir gələcək, artıq inanın!" -
Dedikce general, coşur alqışlar,
Gülür "səadətə" kinli baxışlar.**

26-ların tarix səhəsinə daxil olmaq üçün yaxınlaşması xalq sevindirir - "alqışlar coşur". Şair böyük sənətkarlıqla "qum çölü və küləkənd" imdad diləyir. Sovet senzurası bu yalvarışları 26-ların xilası üçün edildiyini güman etmişdi. Əsərdə işə azadlıq və "qurtuluş istəyən" xalqımız gözünü "qum çölünə" dikmişdi və "şimaldan gələn küləklərin" kəsilməsinə arzulanırdı:

**Dinlə, ey qum çölü, dayan, ey külək!
Qurtuluş istəyir döyünən ürək...**

Şair qələminin belə dəhşətli bir dövrədə fikirlərin üstünü örtməyə çalışması təbii idi. Lakin bu məqamda o dura bilməmiş, komissarların azadlıq üçün təhlikə mənbəyi olduğunu açıq-aşkar bəyan etmişdir:

**...Dustaqlar boyınları pəncərələrdən...
Gecə aydınlıqdır, gecə dumağdır,
Qatar bu gecənin köksündə dağdır.
Dinlə, ey qum çölü, dayan, ey külək!
Qurtuluş istəyir döyünən ürək...**

Əgər düşmənlərin Bakıya hücumu zamanı "ulduz və ay qalın buludlara soxulmuşdursa", indi onların qatarla güllələnməyə aparıldığı vaxtda, təbii ki, bunun əksi olmalı idi və oldu da. "Gecə aydınlıqdır" - dedikdə, şübhəsiz ki, ay və ulduz nəzərdə tutulur. Qatar isə metonimiya və içərisindəki adamlara işarədir. Onlar işə bu "aydın gecənin" (yani, azadlığın) köksündə dağlardır.

Əsərin sonunda güllələnmə səhəsi verilir. Burada yalnız iki obraz ümumiləşdirilmiş şəkildə təqdim olunur. Onlardan biri əli günəhşiz insanların qanına batmış S.Şaumyan, digəri işə M.Əzizbəyovdur. Şair hər iki obrazı

zamanəsinin aynasına çevirərək tariximizə qapalı səhifələrini əks etdirib, Əsərdə Şaumyanın son sözü özü də başda olmaqla 26-ların keçdiyi şəfərsiz ömür yolunu, qəsbkarlığını, etdikləri cinayətləri və son anda aldığırlı layiqli cəzanı bütün reallığı ilə xəyallarda canlandırır. Doğrudur, o, öz nitqində ingiliss imperialistlərini tənqid edir, lakin onun Bakıda törətdiyi qanlı hadisələr ingilisslərinin bəd əməlləri ilə müqayisədə ölçüyə gəlməz dərəcədə çox idi. Ona görə də bu nitq həm komissarların, həm də sonrakı dövrlərdə sovet imperiyasının törətdiyi vəhşiliyə qarşı bir ittiham kimi səslənir:

**Bu qərən, bu hücum, bu ölümlər, bu qan
Tutub əsrlərin daş yaxasından
Cəvab istəyəcək!**

**O zaman həyat,
Əllərdə yüksələn qızıl plakat
İntiqam! Deyərək tapacaq sızı,
Tarix dinləyəcək məhkəməmiz!
Bu ucuz dənizlər, ucuz ölkələr,
Yerdən baş qaldıran müstəmləkələr,
Nifrotlər deyəcək hər zaman sızə,
Tarix tükürəcək pis özünü.**

Soyqırım kimi ağır bir cinayət törətməmiş bir cəlləndən başqa bir qəsbkari şiddətli tənqid atəşinə tutması onun özünə qarşı çevrilmis ittiham kimi səslənir.

Sonra isə "ipək kimi təbii" olan M.Əzizbəyovun güllələnməsindən söz açılır. O, bolşeviklərin toruna düşmüş Azərbaycan ziyalıların ümumiləşdirilmiş obrazı kimi diqqəti cəlb edir:

**Ah! Onun görkəmi ne tarimardır!
Köksündə altında üç yara vardır.
Ləkəsiz bir vicdan, böyük bir ürək
Bulduzar ardında sönür günəş tək...**

Onun köksündə yaranmış "üç yara" Azərbaycana daşnak, bolşevik və ingilisslərin vurduğu sağalmaz yaraları yada salır. Şübhəsiz, o, bolşeviklərin hiylələrinə uymasaydı, özünün də, xalqımızın da "köksü"nü dərəcədə parçalanma bilməzdi.

26-ların ölümündən sonra milli-azadlıq hərəkatının qarşısındakı əsas maneə aradan götürüldü, istiqlaliyyət uğrunda mübarizə gücləndi:

**Bu mətəm nə deyir Azərbaycana?
Nə deyir oğlunu sevan bir ana?**

Komissarların ölümü ovladları soyqırma məruz qalmış "sevan anaların" fəryadını daha da coşdurur, fəhələri kədərləndirir və "bizim qəhrəmanları" yuxudan ayıldır. Bakıda müstəqillik bərqərar olur.

S.Vurğun düşmənlərdən söz açmağa məcbur olanda da, onun səhrli qələmi xəlqlik və millilikdən ayrılmır. Əsərin sonunda şair komissarların ölümünü "dünyanın takarının geri dönməsi" - xalqımızın şəfərlı keçmişinə qayıdışı kimi mənalandırılmışdır:

**O qumlu çöllərdə biyabanda sız
Öldünüz qanunsuz və məhkəməsiz...
Dünyanın takarı gerimi döndü?
Yoxsa üfiqlərdə günəşmi söndü?**

Bu cür qanlı olaylar insanları ayıldib haqq işi uğrunda yumruq kimi birləşdirməyə güclü təkən verdi.

Tarixə müraciət edək: "Bu qanlı olaydan az sonra Azərbaycanda milli hərəkat özünün ən yüksək nöqtəsinə çatdı... Artıq Azərbaycan xalqı ayaqda idi. O, öz milli müstəqilliyinə qovuşmaq üçün mətanətli mübarizə meydanına girmişdi" (4, səh.48)

**Yaxadır ayılmış bu insanlığı;
Biz sizdən öyrəndik qəhrəmanlığı!..**

**Sizi unutmadı bu torpaq, bu yer,
Oxuyan komsomol, yazan pioner
Alışlar göndərir ibradınıza!
Şair də baxaraq ibradınıza
Çatır qaşlarını, xoyala dalır,
Siz gəncləşirsiniz, tərix qoçalır.**

Şair göstərir ki, onlar unudulmadı, adları "qalın kitablara" həkk olundu. Kimdir onu unutmayanlar? Əsərdə bunlar da konkretləşir: "yazan pioner, oxuyan komsomol". Şair saxta kommunizim ideyalarını da, 26-ların da bəyinlərə azı: diğın rəmzi kimi yeritməyə çalışın adamları dnyudan xəbərsiz pionerlərə bərabər tutur. Beləliklərin yazdıqlarını oxuyan və dəstəkləyən komsomolçuların nə gözləmək olar!?

Şairi kədərləndirən bir də budur ki, onların bəd əməlləri sovet imperiyası dövründə mərdlik nümunəsi hesab edilmiş, adlarını əbədləşdirmək üçün müxtəlif tədbirlər görülmüş, Bakıda abidələri qoyulmuşdu. Şair bu abidə qarşısında kədərlənir - "çatır qaşlarını, xoyala dalır". Nə idi onların adı çəkiləndə şairi kədərləndirən? Aydındır ki, bolşeviklərin bəxış bucağı ilə nəzarətə salında şairin qəm-qüssəsinin 26-larla bağlı olduğunu düşünmüşlər və əsəri yüksək qiymətləndirmişlər. Əslində isə şairi ağır və üzücü "xoyallara dalmamağ" məcbur edən 26-ların "gəncləşməsi" üçün görülən dövlət tədbirləri ilə bağlı idi.

Şair sosialist realizminin tələblərinə uyğun olaraq Bakı komissarlarını müsibətə göstərməyə məcbur idi. Lakin xalq sevgisi bunun əksini tələb edirdi. Mütəmadi olaraq rast gəlinən belə situasiyalardan S. Vurğun həmişə məharətlə çıxmışdır. Aşağıdakı beytdə o, Şaumyanı ələ bir vəziyyətdə (cinayətkar ələ keçdiyi bir məqamda) qartala bənzədir ki, bu, kinayə təsiri bağışlayır:

**Onlar bir fənd ilə keçmişdir ələ,
Qafqazın qartalı Şaumyan bəla.**

S.Vurğunun "26-lar" ("Ölməz qəhrəmanlar") poeması Xalq Cümhuriyyəti qəhrəmanlarına, xüsusilə generalına hansı oların ənaqlıq olmayan sənət əsəridir. Bəla bir əmansız dövrə bu cür sənət əsərinin yazılması həm də şairin dönməz iradəsindən xəbər verir və onun özünü də ələ o qəhrəmanları seviyyəsinə yüksəltdir.

Ədəbiyyat:

1. A.Bayramov. Vurğun yaradıcılığında insan: millilik və ümumbəşənlik. Bakı, 1999
2. Eller Vurğun. Vurğun ömrü məktublarda. Bakı, 1996
3. XX əsr Azərbaycan tarixi. II cild. Bakı, Çapağılı, 2004, səh.558
4. N.Xasayev. Azərbaycan milli oyanış hərəkatı XX əsrin əvvəllərində. Bakı, Adiloğlu, 2008, səh. 112
5. S.Xəlilov. Milli varlığını mənəvi sütanın. "Ədəbiyyat qəzeti", sentyabr, 2013
6. Nuru Paşanın təltif etdiyi Qoçu Nəcəfqulu kim olub? (internet saytı)

